

УДК 37.034

DOI 10.31654/2663-4902-2019-PP-2-83-88

Тернопільська В. І.

доктор педагогічних наук, професор Київського університету імені Бориса Грінченка,

Новиченко А. В.

магістрантка Київського університету імені Бориса Грінченка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРОФЕСІЇ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито особливості формування уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку, здійснено аналіз досліджень із цієї проблеми. Визначено, що у закладі дошкільної освіти трудове виховання реалізується за такими напрямками: ознайомлення дітей із працею дорослих, формування інтересу й поваги до неї; організація безпосередньої трудової діяльності дітей. Основним завданням трудового виховання дітей дошкільного віку є формування стійкого переконання, що праця є життєвою необхідністю людини, а її результат – цінністю. Важливою умовою формування елементарних професійних уявлень дітей окреслено створення відповідного предметно-ігрового середовища. З'ясовано, що ефективність роботи з дітьми залежить від емоційної насиченості, особистої значущості використаного матеріалу для дошкільників, зв'язку отриманої інформації з реальним життям, різноманітності використаних дорослими форм та методів навчання, а також дотримання критеріїв: доступності, цілеспрямованості та систематичності в роботі. Показниками сформованості у дітей уявлень про світ професій дорослих виступають: наявність знань про світ професій; орієнтація в атрибутах, засобах та предметах праці представників різних професій; розуміння кваліфікаційних якостей фахівців різного професійного середовища; набуття таких особистісних якостей, як: повага до прав дорослих та результатів їхньої трудової діяльності, бажання долучатися до праці дорослих, дисциплінованість, відповідальність за результат власної праці.
Ключові слова: дитина старшого дошкільного віку, виховання, трудове виховання, праця, уявлення про професії, економічна грамотність.

Постановка проблеми. До актуальних проблем трудового виховання в нових соціально-економічних умовах належать виховання у дітей основ економічної грамотності, здатності сприймати і використовувати економічну інформацію; відбір видів праці, які найбільше цікавлять дітей у зв'язку з модернізацією економіки. З огляду на це, особливого значення набуває залучення дітей до посильної трудової діяльності з дошкільного віку, в умовах закладу дошкільної освіти і сім'ї, оскільки цей вік є сенситивним для формування початкових трудових умінь і навичок, бажання працювати.

Метою статті є висвітлення особливостей формування уявлень про професії у дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблему трудового виховання, виховного значення праці для дітей досліджували: Г. Бєленька, З. Борисова, Л. Калуська, Є. Климов, Т. Маркова, М. Машовець, Я. Неверович, В. Павленчик, Т. Поніманська, В. Тернопільська та ін.

Виклад основного матеріалу. В період дошкільного дитинства діти виявляють великий інтерес до професій дорослих. Зокрема, виникає бажання наслідувати старших, діти відчувають радість і задоволення від трудових зусиль, усвідомлюють користь своїх дій, виявляють бережне ставлення до праці дорослих. Все це дає можливість обрати дитині свій шлях у майбутньому, адже дитина, яка прийшла сьогодні в дитячий садок, – це майбутній трудівник, активний учасник звершень, що відбуваються в нашій країні.

Із працею дорослих діти ознайомлюються у процесі демонстрації різних видів праці, пояснення їх значення (спеціально організовані спостереження, бесіди, екскурсії), а також під час безпосередньої організації спільної діяльності дорослих і дітей. Діти залюбки допомагають дорослим, переймаються їх настроєм, наслідують їх вчинки, набуваючи конкретних знань і уявлень про працю, розвиваючи допитливість, інтерес до діяльності дорослих, проймаючись повагою до людей праці та результатів їх старань. Водночас дорослі мають змогу впливати на поведінку дітей – викликати у них прагнення до праці, досягнення конкретного її результату.

Питання формування у дітей дошкільного віку уявлень про професії дорослих, знаходять своє відображення в Базовому компоненті дошкільної освіти [1], програм виховання і навчання дітей: "Дитина" [3], "Я у світі", "Дитина в дошкільні роки", "Українське дошкілля". Зупинимось на аналізі окремих із них. Проблема формування у дітей уявлень про професії дорослих широко розкрита у завданнях програмах розвитку дитини дошкільного віку "Я у світі" та "Дитина" [3], які спрямовують педагогів до поглибленого ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з працею дорослих. Трудові завдання не тільки корисні, оскільки формують моральні звички: берегти і підтримувати чистоту, порядок, допомагати, долати труднощі, радіти успіхам, доводити розпочате до кінця, а й надзвичайно цікаві, бо розкривають дітям сутність людської праці.

У Базовому компоненті дошкільної освіти [1] проблема ознайомлення дітей з працею дорослих знаходить своє відображення в змісті освітньої лінії "Дитина в соціумі", "Дитина у світі культури". Зокрема, в результаті освітньої роботи, дитина розуміє, що доросла людина володіє професією, має роботу, сім'ю, виховує дітей, турбується про своїх батьків. Виявляє повагу до дорослих. Дитина отримує знання про професійну зайнятість батьків, найближчих родичів, багатоманітність професій у різних сферах діяльності людини. У закладі дошкільної освіти дитина бере участь у спільній праці з дорослими, дітьми; творчо виявляє себе у самостійній предметно-практичній діяльності.

Особливості ознайомлення дітей з професіями дорослих відображається в програмі виховання і навчання дітей від 2 до 7 років "Дитина" [3]. Так, акцентується увага на розширенні уявлень про дитячий садок як установу для дітей, у якій працюють люди різних професій (вихователі, помічники вихователів, кухарі, медична сестра, прала, двірники та ін.), знайомстві з приміщеннями дошкільного закладу, їх призначенням, обладнанням (кухня, медичний кабінет, пральня).

Діти також повинні знати назви професій дорослих, перш за все – соціально важливих (вчитель, вихователь, лікар, медична сестра, аптекар, кухар, пекар, перукар, фермер, пожежник, міліціонер, будівельник, пілот, водій, машиніст, швея, продавець та ін.), розуміти значення кожної професії в суспільстві [2; 5; 6; 10].

Основними факторами, які впливають на вибір професії, за Є. Климовим, є: 1) позиція батьків; 2) позиція друзів; 3) особисті професійні плани; 4) здібності; 5) рівень домагань на суспільне визнання; 6) яка професія викликає більший інтерес і яку професію діти найбільше знають; 7) схильності [2]. Поділяючи означену концепцію, можна вважати, що вихователь закладу дошкільної освіти може впливати на формування чи підтримання інтересу дитини старшого дошкільного віку до тієї чи іншої професії.

Слід зазначити, що діти не розуміють поняття "професія", але добре знають такі особливості професій, як лікар, учитель, вихователь. У процесі вибору сюжетно-рольової гри й ролі, діти часто орієнтуються на професії батьків. Це пояснюється психологічними особливостями дітей, їх здатністю і прагненням до наслідування значущих дорослих, та тим, що дітям вони більш знайомі за розповідями батьків [2].

Далі вихователі та батьки мають ознайомити дітей з різноманітним світом професій, здійснюючи це плановірно і послідовно. Знання слід надавати в певній системі: назва професії, її значення для довкілля, суспільства, трудові дії, спеціальний одяг і обладнання, необхідні професійні якості.

Як показує практика, у процесі ознайомлення з різними професіями діти цікавляться передусім зовнішніми виявами процесу праці: послідовністю операцій, предметами, знаряддям праці тощо [5; 8; 9; 11]. Сутність і суспільне значення професії

самостійно досягнути вони ще не можуть. Щоб їх зрозуміти, дитині потрібна допомога дорослого.

Важливою умовою формування елементарних професійних уявлень дітей є створення відповідного предметно-ігрового середовища, складовими якого є: 1) інформаційна (твори художньої літератури, що ознайомлюють зі світом професій; ілюстрації, на яких зображено представників різних професій; картини, малюнки); 2) діяльнісно-ігрова (дидактичні ігри; обладнання для сюжетно-рольових ігор на професійну тематику ("Магазин", "Кав'ярня", "Сім'я", "Банк", "Подорож", "Завод" тощо); іграшки, які відображають ресурси і результати праці [2].

Система роботи закладу дошкільної освіти має також включати комплекс методів та розмаїття форм організації навчання дітей. Методи ознайомлення з професіями дорослих доцільно вибудовувати у такій послідовності: безпосереднє спостереження за професійною діяльністю дорослого; розповідь вихователя про конкретну професію; бесіди про сучасні професії дорослих; читання творів художньої літератури; спільна праця дітей і дорослих; дидактичні ігри; творчі ігри.

Серед форм організації навчання визначаємо найбільш ефективними: екскурсії; свята ("Давні ремесла нашого народу", "Свято однієї професії", "Праця наших батьків", "Ким я стану"); конкурси ("Найкращий за професією", "Всі професії важливі, вибирай на смак"); зустріч із представниками різних професій; майстер-класи професіоналів; КВК "Земля красить сонце, а людину – праця"; самостійна продуктивна праця дітей; фото-вернісаж "Професії наших рідних" [2; 7].

Формування у дітей системних знань про професії дорослих передбачає поетапну організацію роботи. Зокрема, метою підготовчого етапу є створення позитивного емоційного фону сприйняття інформації дітьми. На цьому етапі доцільно провести бесіду, під час якої діти могли б висловити свої побажання (про які професії хотіли б дізнатися, за роботою представників яких професій хотіли б поспостерігати, кого б бажали запросити в гості). Під час бесіди слід продемонструвати кілька картинок із зображенням представників різних професій для полегшення вибору. Можна використати і дидактичну гру "Чарівний мішечок", до якого покласти "символи" різних професій – іграшкові робітничі чи медичні інструменти, одяг для ляльки, іграшковий посуд, коробочки з-під ліків, котушки з нитками тощо. Під час гри дітям ставлять запитання: Що це за предмет? Для чого він потрібен? Хто ним користується? Показниками вдалого завершення етапу є зацікавленість дітей розмаїттям професій, ініціативність у плануванні подальшої роботи з ознайомлення з ними, залучення батьків до співпраці з вихователями [2].

Метою змістового етапу визначаємо надання дітям системних знань про різні професії: їх назви, значення для людини та суспільства, зміст трудових дій, необхідне обладнання та інструменти, взаємозв'язок з іншими професіями. На цьому етапі роботу доцільно будувати у формі невимушеного тематичного спілкування вихователя з дітьми та представників різних професій з дітьми. Вибір професій, з якими будуть ознайомлюватися діти, насамперед залежатиме від професій батьків. Щоб з'ясувати, ким працюють батьки вихованців, можна в групі виготовити об'ємну модель "Квітка професій", у якій кожна пелюстка має свій колір і назву, що відповідає назві професії. Перш ніж виготовляти таку квітку, спробуйте спрогнозувати разом з дітьми, скільки пелюсток вона матиме: п'ять, десять, двадцять? Кожен може назвати своє число. Вихователь фіксує прогнози дітей і пізніше повертається до них [2].

Спілкування дітей з дорослими – представниками різних професій – доцільно організовувати один раз на тиждень в другу половину дня у вигляді прийому гостей, до якого діти ретельно готуються: прибирають групову кімнату, готують частування, накривають стіл до чаю, готують подарунки: малюнки, поробки з різноманітного матеріалу; вчать вірші тощо.

У наступні дні відбувається закріплення, розширення та поглиблення знань дітей. У нагоді вихователю стануть картинки, фотографії, художня література. В групі можна влаштувати полицку для книжок про професії, які діти приносять з дому для ознайомлення інших, а потім забирають. Звичайно, вихователь планує ознайомлення дітей з професіями дорослих як систему занять, проте слово "заняття", як і

класична форма його проведення, ним не використовується, і для дітей ознайомлення з професіями відбувається у цікавих формах-гостинах, святах, вечорах розмов, майстер-класах фахівців (кухаря, перукаря, вишивальниці, дизайнера, топографа та ін.), екскурсіях, іграх чи у спільній з дорослим праці.

На процесуальному етапі відбувається закріплення знань дітей про працю дорослих у різних видах діяльності (ігровій, трудовій, зображувальній тощо). Закріплення знань найефективніше відбувається у продуктивних видах діяльності: іграх, праці, художній творчості. Враження та емоції, викликані ознайомленням з професіями, діти можуть відтворити у сюжетних малюнках, малюванні з використанням елементів аплікації (доклеювання деталей зображення, вирізаних з кольорового паперу) виготовленні атрибутів до сюжетно-рольових ігор та ігор-драматизацій, придумуванні пантомімічних і танцювальних рухів на професійну тематику [2].

Дорослі (вихователі та батьки дітей) мають пам'ятати, що ефективність роботи з дітьми залежить від емоційної насиченості, особистої значущості використаного матеріалу для дошкільників, зв'язку отриманої інформації з реальним життям, різноманітності використаних дорослими форм та методів навчання, а також дотримання критеріїв: доступності, цілеспрямованості та систематичності в роботі.

З огляду на це, основними показниками сформованості у дітей уявлень про світ професій дорослих виступають: наявність знань про світ професій; орієнтація в атрибутах, засобах та предметах праці представників різних професій; розуміння кваліфікаційних якостей фахівців різного професійного середовища; набуття таких особистісних якостей, як: повага до прав дорослих та результатів їхньої трудової діяльності, бажання долучатися до праці дорослих, дисциплінованість, відповідальність за результат власної праці.

Висновки. Таким чином, знання про трудову діяльність людей є центральною ланкою знань дітей про соціальну дійсність. Вони відіграють вирішальну роль у формуванні ставлення дітей до праці та сприяють соціалізації дитини. Знання про працю дорослих необхідні, оскільки забезпечують розуміння завдань кожної людини і суспільства в цілому, зумовлюють розвиток інтересу до трудової діяльності. Знання про суспільну значущість праці, її мотиви та спрямування регулюють вчинки дітей, перебудовують їхнє ставлення до власної трудової діяльності та продуктів людської праці, сприяють формуванню моральних якостей, а отже, здійснюють позитивний вплив на моральне зростання особистості.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22.05.2012 р. № 615.
2. Беленька Г. Зростання дошкільника в праці. Київ: Шк. світ, 2010. 112 с.
3. Дитина: освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огневюк; за наук. ред. Г. В. Беленька, М. А. Машовець. Київ: Ун-т імені Б. Грінченка, 2016. 304 с.
4. Петько, Л. В. Виклики XXI століття для освітнього простору України. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Серія "Педагогіка": наук. журн.* / Чорном. держ. ун-т імені Петра Могили; ред. кол.: О. П. Мещанінов (голова) та ін. Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2017. Т. 303. Вип. 291. С. 10–14.
5. Петько Л. В. Вітрила творчості. *Директор школи, ліцею, гімназії: всеукр. наук.-практ. журнал / засн. МОНмолодьспорту України, НАПН України, НПУ імені М. П. Драгоманова; голов. ред. О. І. Виговська.* 2008. № 6. С. 40–43.
6. Петько Л. В. Гурток "Мандрівники" та формування соціальної активності молодших школярів. *Педагогічний альманах: зб. наук. праць / редкол. В. В. Кузьменко та ін.* Херсон: КВНЗ "Херсонська академія неперервної освіти", 2018. Вип. 37. С. 34–39.
7. Тернопільська В. І. Взаємини у системі "педагог-вихованець-батьки" як важлива умова соціально-комунікативного розвитку молодших школярів. *Науковий часопис Національного пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова.* Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. пр. Вип. 7 (17). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. С. 228–231.

8. Тернопольская В. И., Федорова М. А. Нравственные ценности младших школьников: технологии воспитания: монография. Saarbrücken: LAPLAMBERT Academic Publishing, 2015. 182 с. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/15504>

9. Тернопільська В. І., Максимова О. О., Рудницька Н. Ю., Коновальчук І. М. Позиція толерантності та її виховання у старших дошкільників та молодших школярів. *Topical issues of education: Collective monograph*. Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal, 2018. 276 p. P. 244–259.

10. Zhuravel Maria, Pet'ko Lyudmila. Behavioural Disorders in Child: materiały X Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji "Kluczowe aspekty naukowej działalności – 2014": zbiorka materiałów konferencji, 07–15 stycznia 2014 roku; redaktor naczelna prof. dr hab. Sławomir Górniak. Volume 14. Psychologia i socjologia. Przemysł: Nauka i studia, 2014. С. 56–58.

References

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (nova redaktsiia) [Basic Component of Preschool Education (New Edition)]. *Nakaz Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, vid 22.05.2012 r. № 615 – Order of the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine from 22.05.2012, 615* [in Ukrainian].

2. Bielienska, H. (2010). *Zrostannia doshkilnyka v pratsi* [The growth of preschoolers in work]. Kyiv: Shk. svit [in Ukrainian].

3. Ohneviuk, V. O. (Eds.). (2016). *Dytyna: osvithnia prohrama dlia ditei vid dvokh do semy rokiv* [Child: educational program for children from two to seven years]. H. V. Bielienska, M. A. Mashovets (Ed.). Kyiv. Un-t imeni B. Hrinchenka [in Ukrainian].

4. Petko, L. V. (2017). *Vyklyi XXI stolittya dlya osvithnogo prostoru Ukrainy* [The challenges of educational space in the 21-st century]. *Naukovi pratsi Chornomorskogo derzhavnogo unversitetu Imeni Petra Mogylyi kompleksu "Kievo-Mogilyanska akademiya" – Scientific Works of the Black Sea Peter Mohyla State University of Kyiv Mohyla Academy Complex*. O. P. Meschaninov (Ed.). Mykolaiv: Vyd-vo ChNU imeni Petra Mohyly. (Vols. 1–303; Vol. 303), 291, 10–14 [in Ukrainian].

5. Petko, L. V. (2008). *Vitryla tvorchosti* [Sails of creativity]. *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii – Headmaster of the school, lyceum, gymnasium*. Zasn. MONmolodsportu Ukrainy, NAPN Ukrainy, NPU imeni M. P. Drahomanova. O. I. Vyhovska (Ed.). 6, 40–43 [in Ukrainian].

6. Petko, L. V. (2018). *Hurtok "Mandrivnyky" ta formuvannia sotsialnoi aktyvnosti molodshykh shkoliariv* [Circle "Travelers" and formation of social activity of younger students]. *Pedahohichniy almanakh – Pedagogical almanac*. V. V. Kuzmenko (Ed.). Kherson: KVNZ "Khersonska akademiia neperervnoi osvity". 37, 34–39 [in Ukrainian].

7. Ternopil'ska, V. I. (2007). *Vzaiemyny u systemi "pedahoh-vykhovanets-batky" yak vazhlyva umova sotsialno-komunikatyvnoho rozvytku molodshykh shkoliariv* [Relationships in the system "teacher-parent-parent" as an important condition for social and communicative development of younger students]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho ped. un-tu imeni M. P. Drahomanova. Seria 16. Tvorchia osobystist uchytelia: problemy teorii i praktyky – Scientific Journal of the National Ped. MP Dragomanov. Series 16. The creative personality of the teacher: problems of theory and practice*. 7 (17), 228–231. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].

8. Ternopolskaia, V. I., & Fedorova, M. A. (2015). *Nravstvennye tsennosti mladshykh shkolnykov: tekhnolohyy vospytanyia* [Moral values of younger students: technologies of education]. Saarbrücken: LAPLAMBERT Academic Publishing. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/15504> [in Ukrainian].

9. Ternopil'ska, V. I., Maksymova, O. O., Rudnytska, N. Yu., & Konovalchuk, I. M. (2018). *Pozytsiia tolerantnosti ta yii vykhovannia u starshykh doshkilnykiv ta molodshykh shkoliariv* [The position of tolerance and its upbringing in senior preschoolers and younger students]. *Topical issues of education*. Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal [in Ukrainian].

10. Zhuravel, Maria, & Petko, Lyudmila. (2014). *Behavioural Disorders in Child: materiały X Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji "Kluczowe aspekty naukowej działalności – 2014"* [Behavioral Disorders in Child: materials from the 10th International Scientific-Practical Conference "Key Aspects of Scientific Activity – 2014"]. Sławomir Górniak (Ed.). Vol. 14. Psychologia i socjologia. Przemysł: Nauka i studia [in Polish].

Тернопильская В. И.

доктор педагогических наук, профессор Киевского университета имени Бориса Гринченка,

Новиченко А. В.

магистрантка Киевского университета имени Бориса Гринченка

Особенности формирования представлений о профессиях у детей старшего дошкольного возраста

В статье раскрыты особенности формирования представлений о профессиях у детей старшего дошкольного возраста, осуществляется анализ исследований по этой проблеме. В детском дошкольном учреждении трудовое воспитание реализуется по следующим направлениям: ознакомление детей с трудом взрослых, формирование интереса и уважения к нему; организация непосредственной трудовой деятельности детей. Основной задачей трудового воспитания детей дошкольного возраста является формирование стойкого убеждения, что труд является жизненной необходимостью человека, а ее результат – ценностью. Важным условием формирования элементарных профессиональных представлений детей является создание соответствующей предметно-игровой среды.

Эффективность работы с детьми зависит от эмоциональной насыщенности, личной значимости использованного материала для дошкольников, связи полученной информации с реальной жизнью, разнообразия использованных взрослыми форм и методов обучения, а также соблюдение критериев: доступности, целеустремленности и систематичности в работе. Показателями сформированности у детей представлений о профессиях взрослых выступают: наличие знаний о мире профессий, ориентация в атрибутах, средствах и предметах труда представителей разных профессий; понимание квалификационных качеств специалистов разной профессиональной среды; приобретения таких личностных качеств, как: уважение к правам взрослых и результатов их трудовой деятельности, дисциплинированность, ответственность за результат собственного труда.

Ключевые слова: ребенок старшего дошкольного возраста, воспитание, трудовое воспитание, труд, представление о профессиях, экономическая грамотность.

Ternopilka V. I.

Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor
Borys Grinchenko Kyiv University

Novyuchenko A. V.

Master's degree candidates
Borys Grinchenko Kyiv University

The features of the formation the notions about professions in the children preschool age education

In the article the features of formation the conception about professions in children's mind of the preschool age, the analysis on this problem is explored.

In preschool education, labor education is implemented in the following areas: familiarization of the children with the work of adults, the formation of interest and respect for it; organization of direct labor activities for the children. The main task for labor education of preschool children is to form a persistent belief that labor is a vital necessity for a person, and the result of it is value. An important condition for the formation of elementary professional representations for children is the creation of an appropriate subject-playing environment.

The effectiveness of the work with children depends on the emotional saturation, the personal significance of the materials which are used for preschoolers, the connection of received information from the real life, the variety of forms are used of adult sand the methods of learning, and the criteria: accessibility, purposefulness and systematic work. Indicators of the formation of children's ideas about the world of adult professions are: knowledge of the world of professions, orientation in the attributes, means and subjects of labor representatives of different professions; understanding of qualifications of specialists of different professional environment; acquisition of such personal qualities as: respect for the rights of adults and the results of their work, the desire to engage in adult work, discipline, responsibility for the result of their own work

Key words: child of the preschool age, upbringing, labor education, labor, idea of the profession, forms.